

RONDOM HET BOEK
de leeskringen van de Christelijke
Plattelandsvrouwen Bond

literatuur onderwijs aan volwassenen

In dit artikel geeft Theo Rensman, medewerker van het PDI voor de leraarsopleiding te Utrecht, een beeld van literatuuronderwijs aan volwassenen, met name aan Christelijke Plattelandsvrouwen. Volwasseneneducatie is uiteraard een van de zorgen van de VON, maar tot nu toe is er in Moer nog vrijwel niets over geschreven. Een geschikte gelegenheid dus om twee heren tegelijk te dienen: het artikel past prima binnen het thema literatuuronderwijs en zet tegelijk de schijnwerper op een niet zo algemeen bekende vorm van volwassenenonderwijs.

Overigens is het niet zo, dat dit de enige groepering is met een dergelijk project. In andere plattelandsvrouwen-bonden worden ook boeken gelezen en op de Open School ontbreekt literatuur evenmin. Theo Rensman beschouwt zijn artikel tevens als een oproep aan hen die met volwassenenonderwijs te maken hebben, daarover te berichten in Moer.

Inleiding

Als het over volwasseneneducatie gaat denk je aan de Moeder-mavo, Open School, Open Universiteit. Er zijn natuurlijk veel meer activiteiten op dit gebied, minder spraakmakende en kleinschaliger, vaak voortkomend uit particulier initiatief. Aan een daarvan, de leeskringen van de Christelijke Plattelandsvrouwen Bond, wil ik in dit artikel aandacht schenken en ik hoop duidelijk te kunnen maken dat het de moeite loont er kennis van te nemen vanuit het oogpunt van volwasseneneducatie én vanuit het oogpunt van literatuuronderwijs.

De leeskring hoort dus bij het terrein van volwasseneneducatie: momenteel zijn ongeveer 1000 vrouwen lid van een leeskring, voor meer dan 90 procent ouder dan 30 jaar en moeder van gemiddeld 3 à 4 kinderen. Voor het grootste deel zijn ze huisvrouw, een klein percentage heeft daarnaast een parttime baantje, werkt mee in het eigen bedrijf of doet vrijwilligerswerk.

De leeskring heeft ook alles te maken met literatuuronderwijs. Onderwerp van gesprek bij de bijeenkomsten is moderne literatuur en dan gaat het bijvoorbeeld om boeken van Hermans, Peskens, Ruyslinck, Wolkers en Steinbeck.

De doelstellingen van de leeskring zoals de werk-

groep 'Rondom het boek' die formuleert zijn dezelfde waarmee menig leraar uit het middelbaar onderwijs zijn literatuurlessen tracht te kruiden:

- * informeren over de moderne literatuur van 1880 tot heden
- * stimuleren tot gericht en bewuster lezen van deze literatuur
- * de verschijnselen van deze tijd, het gedrag van zichzelf en dat van de medemens beter leren kennen en begrijpen en door gesprekken hierover beter in staat zijn een eigen levenshouding te bepalen.

Specifiek voor volwassenen is daarnaast de volgende doelstelling:

- * door op de hoogte te zijn van de moderne literatuur beter in staat zijn met eigen kinderen en anderen in je omgeving hierover in gesprek te komen¹.

Geïnteresseerd geraakt in het project nam ik contact op met Wil van Wenum uit Stroe, de initiatiefneemster van de leeskring. Zij gaf mij allerlei materiaal, onder meer de in de leeskring gebruikte leeslijsten, waarin over de te bespreken boeken informatie wordt gegeven en discussiepunten worden geformuleerd. Na lezing hiervan bleef ik zitten met de vraag: wat gebeurt er nu precies als je literatuuronderwijs geeft zónder de in het middelbaar onderwijs meespelende selectiedwang en motivatieproblemen? Is de weg naar diverse doelen veel gemakkelijker te begaan? En wat zijn daarnaast weer specifieke problemen, hoe moet je volwassenen begeleiden die weinig of geen enkele ervaring hebben met het lezen van literatuur? Ook interessant leek me de vraag of de literatuuronderwijs traditie van de middelbare school een zeker uitstralingseffect heeft naar de leeskring, doordat elementen daarvan hun invloed uitoefenen op verwachtingspatronen van de deelnemers, zoals ze die hebben opgebouwd op grond van informatie van hun kinderen?

Om daar meer zicht op te krijgen nam ik opnieuw contact op met Wil van Wenum. Zij stelde voor over mijn vragen een gesprek te arrangeren met haarzelf en met Annie Bos uit Nijkerk, lid van de begeleidende landelijke commissie en iemand met enige ervaring in het leiden van en deelnemen aan een leeskring. Op 24 januari 1980 vond dit gesprek op een plezierige wijze plaats in Nijkerk; veel van mijn vragen werden beantwoord, daarnaast kreeg ik aanvullende informatie. Belangrijke gedeeltes daarvan, bewerkt en ge-

stroomlijnd weergegeven, vormen het tweede deel van dit artikel. Daaraan vooraf gaat een korte beschrijving van het project als geheel, geput uit tot nu toe (intern) verschenen stukken.

Opzet en werkwijze

De aanleiding tot het ontstaan van het project is de wens van een aantal C.P.B.-leden geweest iets te doen aan de onzekere gevoelens die zij hadden met betrekking tot de op de middelbare school door hun kinderen gelezen boeken. Beschrijvingen van seksualiteit, pessimistische levensvisies, veelvuldig in moderne literatuur aanwezig, waarmee de leerlingen op school werden geconfronteerd, vormden mogelijke bronnen van spanningen. Het verlangen deze lezerservaring van de eigen kinderen te kunnen begeleiden én de wens zichzelf als lezer te ontwikkelen leidden tot het verzoek aan het bondsbestuur van de C.P.B. hiervoor iets in het leven te roepen.

De doelstelling van de C.P.B. luidt: werkzaam te zijn in het belang van bewustwording, vorming, ontwikkeling en welzijn van haar leden op het terrein van gezin, arbeidssituatie en samenleving. Daarbij moet natuurlijk aangetekend worden dat de C.P.B. een christelijke organisatie is. Het bondsbestuur vond het verzoek binnen de doelstelling passen: 'door het lezen van literatuur en met name de moderne literatuur krijgen we inzicht in deze tijd, in de snel veranderende samenleving, maar vooral leren we hierdoor de *mens* van deze tijd kennen'.

Massalectuur levert droomwerelden, streekromans zijn bevestigend (werken met standaardtypen) zodat alleen 'echte' literatuur in aanmerking komt als spiegel van de eigen tijd.

Het bondsbestuur realiseerde zich wel 'dat het lezen van literatuur om verschillende redenen belangrijk, maar niet gemakkelijk is'. En dat om twee redenen: de boeken zelf zijn soms moeilijk en de uitwerking op gevoel en denken kan zeer indringend zijn. Vandaar dat een kritische instelling, goede begeleiding en gesprekken daarover broodnodig zijn, want door het lezen van literatuur wordt veel los gemaakt.

Van de andere kant werd als uitgangspunt zelfwerkzaamheid gekozen. Dat wil zeggen, de deelnemers aan de leeskringen praten met elkaar over het gelezen boek *zonder rechtstreekse hulp* van een 'deskundige', zij het met schriftelijke begeleiding van de jaarlijks te bespreken boeken-

lijst.

Op die basis startten in september 1976 vier experimentele leeskringen. Het enthousiasme bij de evaluatie daarvan was groot genoeg om het project in september 1977 definitief landelijk te starten. Op dit moment draaien ca 100 leeskringen. De verwachting is dat dit de komende jaren tot ca 200 leeskringen zal uitgroeien. De formule van zo'n kring is, dat er ongeveer 10 deelnemers zijn plus een begeleidster en dat er vier tot zes maal per jaar een bijeenkomst is waar op een boek van de dat jaar te lezen lijst centraal staat.

Als afronding van deze informatie vermeld ik dat de eerste drie lijsten gaan over de volgende boeken:

Lijst 1:

Marga Minco 'Het bittere kruid'
Ward Ruyslinck 'Wierook en tranen'
Andreas Burnier 'Het Jongensuur'
Jacoba van Velde 'De grote zaal'
R.J. Peskens 'Twee vorstinnen en een vorst'
Clare Lennart 'De ogen van Roosje'
Arthur van Schendel 'Een Hollands drama'
Jan Wolkers 'Terug naar Oegstgeest'

Lijst 2:

Jacqueline v.d. Waals 'Gedichten'
Pa la Gomes 'Sudah, laat maar'
Jos Vandelloo 'Het gevaar'
W.F. Hermans 'Nooit meer slapen'
Anton Koolhaas 'Tot waar zal ik je brengen'
John E. Steinbeck 'De parel'
Ward Ruyslinck 'De heksenkring'

Lijst 3:

'Het C-jeugdboek voor het kind en zijn ouders'
Jos Vandelloo 'De muggen'
F. van Eeden 'De kleine Johannes'
Anton Koolhaas 'Vanwege een tere huid'
F. Bordewijk 'Bint'
Doeschka Meijsing 'Robinson'

Gesprek over 'Rondom het boek' tussen Annie Bos, Wil van Wenum en Theo Rensman

Doelstellingen

Theo (Th.): Toen het project startte kwam dat voort uit de wens je eigen kinderen te kunnen begeleiden bij het lezen. Als ik het goed zie is die doelstelling wat op de achtergrond geraakt en is het uiteindelijk veel meer gegaan om de vraag: wat betekent literatuur voor mijzelf? Wat komt er terecht van die eerste wens, meelesen met je

kinderen?

Annie (A.): Het is inderdaad niet zo dat moeders precies dezelfde boeken gaan lezen als hun kinderen op de lijst hebben. Dat is ook niet zo verschrikkelijk belangrijk. Als je als ouder zelf ook moderne literatuur leest ben je daardoor in ieder geval in staat in de gevoelens van je kinderen te komen, want dezelfde of vergelijkbare ideeën kom je in ontzaglijk veel boeken tegen.
Wil (W.): En waar het om draait is dat praten

'Het is onzin om te menen dat niet alle onderwerpen er zich toe lenen voor kinderen beschreven te worden. Er zijn slechte onderwerpen, niet meer dan 't aantal vingers op één hand die zich hier niet toe lenen. Géén kibbelende ouders in kinderboeken? Maken die echt nooit ruzie waar kinderen bij zijn? Bestaan er "bomvrije" gebieden voor kinderen in tijden van oorlog? Sterven er nooit kinderen meer van de honger in een land waar hongersnood heerst? Worden kinderen nooit aangereden door dronken automobilisten? Kortom: staan kleine mensen, of jonge mensen, niet evenzeer bloot aan gevaren en bedreigingen als volwassenen? Misschien wel meer. En is het niet buitengewoon nuttig voor kinderen om ook eens te horen hoe andere volwassenen denken over dingen waar ze meestal alleen maar hun eigen familie over horen spreken, is één meningsuiting genoeg? "Toch", heb ik menige onderwijzer horen zeggen, "heb ik nooit gemerkt dat er zo'n behoefte was aan dat soort serieuze boeken." Staan de kinderen echt trappelend van ongeduld te vragen om rekenen, aardrijkskunde en geschiedenis? Hoe kunnen kinderen géén behoefte hebben aan iets dat ze niet kennen? Door ze er nooit in aanraking mee te brengen. Zo is dat!'

*Hetty Romein-van der Waa,
medewerkster van de Provinciale Bibliotheek
Centrale voor Noord-Holland in
Met gezond verstand en liefde
deel 14 in de reeks Buiten het boekje van het
Nederlands bibliotheek- en lectratuurcentrum
in Den Haag*

over literatuur een middel is om contact met elkaar te leggen en dat kun je natuurlijk ook heel goed door elkaar te informeren over verschillende boeken. Uit de enquêteformulieren die we regelmatig binnenkrijgen valt die tendens steeds weer te halen: 'het is voor mijzelf een enorme ervaring geweest én ik ben daardoor beter in contact gekomen met mijn kinderen'.

Th.: De tweede hoofddoelstelling is: jezelf ontwikkelen en scholen. Waar gaat het jullie in wezen om?

A.: Door het lezen van die boeken durven mensen meer na te denken over allerlei dingen die ze tot nu toe gewoon aan de kant geschoven hebben. Ze lezen het in zo'n boek en dan komt het nog uitgebreid aan bod op de bijeenkomst. Als ze op die morgen binnestappen voel je soms nog een soort afweer en het is heel vaak zo, als we het dan met elkaar besproken hebben, dan zeggen ze dat ze er nu anders tegen aankijken en het boek eigenlijk nog een keer zouden moeten lezen.

Th.: Tegen wat voor soort dingen kijken ze dan anders aan?

A.: Ik noem iets als vloeken. Vanuit onze confessionele achtergrond wijzen wij het vloeken af. Goed, stel dat vloeken veel voorkomt in een boek, dan is het de taak van de leidster van de kring daar op in te gaan en de vraag te stellen naar het waarom. Daarbij komt zo'n groep *soms* tot een interpretatie van het vloeken als een teken van onmacht, een wanhoopskreet, misschien zelfs wel een gebed. De vraag die dan overblijft is: zijn het nog wel écht vloeken? In elk geval ga je met de groep op zoek naar wat er áchter zit.

Th.: Het gaat dus om relativering van je eigen (voor)oordelen?

W.: Dat is één kant, de andere is dat je ook beter aan de weet komt wat je zelf tegenover bepaalde ideeën te stellen hebt. Daarbij moet je in het oog houden dat we een christelijke organisatie zijn; juist als christen, vinden wij, moet je andere denkwijzes, die op het eerste gezicht bijvoorbeeld nihilistisch lijken, goed leren kennen zodat je een beter inzicht krijgt in je eigen levensvisie. Maar die relativering is minstens even belangrijk! Het feit dat je als christen wilt leven voorkomt niet dat je net zoals iedereen oogkleppen draagt. Vandaar dat het zo goed is eens te luisteren naar wat anderen over je te vertellen hebben. Kijk bijvoorbeeld eens naar een boek als 'Het Jongensuur' van Andreas Burnier, waar dat kleine meisje ondergebracht wordt bij allerlei gezinnen, een

katholiek gezin, een gereformeerd gezin etc. Als je leest hoe zij dat als buitenstaander ervaart, dan vind ik dat je je als christen wel eens grondig mag bezinnen op de kritiek die op die manier van buiten naar je toe komt. Uiteindelijk hebben we het net zo min als wie ook bij het rechte eind, en dat moeten we dan maar eens leren!

A.: Er speelt ook nog een andere doelstelling mee in de leeskring en dat is het jezelf leren presenteren in de groep. Je bewust worden van je eigen mogelijkheden en daardoor ook in staat zijn je eigen standpunt te verwoorden in de groep, dat ontbreekt bij heel veel mensen, die hebben wel een bepaalde gedachte ergens over maar die durven ze niet naar voren te brengen. En in de groep worden ze gedwongen te zeggen, waaróm ze een bepaald boek niet goed vinden, waaróm hun haren bij wijze van spreken overeind gaan staan.

Th.: Zijn er ook zwijgers in de groep?

A.: Dat heb je natuurlijk in elk gezelschap. We proberen daar via de instructies voor de gespreksleidsters wat aan te doen. Daarin valt te lezen: als sommige mensen weinig of niets zeggen moet je daar op inspelen door ze te vragen wat zij ervan vinden of door gewoon te zeggen: 'ik heb jou nog weinig gehoord'. In de groep waarin ik zit werken we met het experiment dat we het zonder vaste leidster doen. Iedereen komt dus een keer aan de beurt om leiding te geven aan het gesprek, en dat is heel belangrijk: er zijn leden bij die nog nooit een discussie geleid hebben. Hoewel ze er erg tegenop zien, doen ze het toch allemaal en het is een prima ervaring, want als je merkt dat je dat kunt, bevordert dit de bewustwording.

Th.: Literatuur is dus, samenvattend, een middel om na te gaan denken over je eigen leven, om te praten met anderen, je eigen kinderen bijvoorbeeld, en ook om je te leren je in een groep te uiten of deze te leiden.

W.: Dat klopt. Ik wil er nog aan toevoegen dat het mij opgevallen is dat er zeer veel mensen zijn die kennelijk bijna nergens een klankbord hebben voor hun gedachten en gevoelens. Zij komen daar heel intens en heel gretig mee voor de dag in de groepen want daar kan dat wél; ik durf gerust te stellen dat er duidelijk emanciperende werking uitgaat van de leeskring.

Didactische aanpak

Th.: Is er verschil tussen de wijze waarop een beginnende leeskring werkt en die van een groep die al een paar jaar bezig is?

A.: Je moet bij een beginnende groep eerst vertrouwen wekken, als begeleidster. Heel veel deelnemers hebben nog nooit literatuur gelezen en daar worden ze nu mee geconfronteerd en ze moeten hun gevoelens daarover uiten in een groep.

W.: Vandaar, wat de inhoud betreft, dat de eerste lijst waarmee groepen starten ook een aantal niet te moeilijke boeken bevat, dat wil zeggen gemakkelijk te begrijpen en niet teveel 'aanstoot'-gevend.

A.: En wat het proces in de groep betreft is het een kwestie van geduldig zijn, als begeleidster, en alert zijn op wat er naar boven komt. Een goede gespreksleidster moet bijvoorbeeld aanvoelen dat ze tegen de kring moet zeggen: 'laat het nu maar even bezinken en laten we maar koffie gaan drinken', als het gesprek tévéél bepaalde emotionele kanten uitgaat. Je moet je mensen er, met andere woorden, voor behoeden dat ze tévéél van zichzelf in de kring leggen en daar later spijt van krijgen. Een gulden regel van groepen is ook dat wat in de kring gezegd is nooit naar buiten mag; dat betekent een veilige sfeer, waarin je dingen kunt zeggen en voor heel wat deelnemers is het een opluchting dat ze eindelijk bepaalde gevoelens konden uitspreken. Natuurlijk moet de groep ook niet te groot worden, dan wordt de sfeer ook weer minder besloten, minder veilig.

Th.: De rol van de begeleidster is in elk geval van grote betekenis, begrijp ik. Wordt die betekenis kleiner naarmate de groep langer draait?

A.: Dat kun je wel zo ongeveer zeggen als de deelnemers inderdaad voldoende zelfvertrouwen hebben gekregen — en zo hoort het — om tot een eigen interpretatie te komen en de dingen ook uit te spreken. Dan is de gespreksleidster iemand die het gesprek in goede banen leidt zonder dat ze zich erg hoeft in te spannen om bepaalde mensen extra uit te nodigen iets te zeggen. In de groep waar ik mee werk, hebben we dus het experiment dat er helemaal geen vaste leidster is. Mijn indruk is dat dat heel goed gaat: wie aan de beurt is stort er zich met groot enthousiasme op om allerlei informatie bij elkaar te zoeken, stencils, boeken, etc. Daarbij streven we ernaar dat degene die een bepaald boek bespreekt, zich door de problematiek daarvan ook bijzonder aangesproken voelt, doordat zij met een soortgelijke situatie te maken heeft gehad.

Th.: In hoeverre mag nu iedereen die in een leeskring zit haar éigen interpretatie hebben van een

'In Nederland wonen hooguit — naar ik schat — een paar honderd mensen die kunnen beoordelen aan welke normen geschreven werk moet voldoen om tot "literatuur" te mogen worden gerekend.'

*Hetty Romein-van der Waa:
Met gezond verstand en liefde*

boek? Is het de bedoeling dat de groep uiteindelijk tot ongeveer dezelfde visie komt of mogen er verschillen blijven?

W.: Beslist, ons principe is dat je eigen beleving en wat voor jou allemaal meespeelt even belangrijk is als bijvoorbeeld wat een of andere criticus er in een recensie van zegt. Omdat mensen zo verschillend zijn krijg je in een groep ook heel verschillende interpretaties. Die uitwisseling daarvan werpt vaak een heel ander licht op bepaalde zaken maar wij proberen te beklemtonen dat het uiteindelijke doel is: zelfvertrouwen krijgen als lezer. Je mag dus gerust een andere mening over een boek hebben dan wie ook.

A.: Een heel boeiende kant van het begeleiden van een leeskring is dat je de deelnemers ziet groeien. In het begin hebben ze bijvoorbeeld niet in de gaten dat sommige dingen heel mooi, beeldend gezegd worden. Bij de behandeling van 'Terug naar Oegstgeest' van Jan Wolkers kreeg ik het gevoel dat er als het ware agressie tegen mij, als leidster van de kring, ontstaan was. Het ging er tijdens de bespreking nogal emotioneel aan toe. Een jaar later kwamen verschillenden er nog eens op terug en zeiden: 'Die Jan Wolkers, dat vinden we nog niks, maar we moeten eerlijk toegeven, hóe hij schrijft, dat is fantastisch!' Dat is voor mij een teken dat ze hebben leren onderscheiden de inhoud en de manier waarop dingen gezegd worden. In het algemeen kun je trouwens zeggen dat het de kringleden gaandeweg duidelijk wordt dat het verhaal áchter het verhaal, de bedoeling van het boek, belangrijk is.

Th.: Hoe worden begeleidsters van leeskringen zélf opgeleid?

W.: Helaas is daar maar weinig tijd voor. Eén keer per jaar komen ze per provincie bij elkaar, dan wordt over een stuk of drie boeken uit de nieuwe lijst gediscussieerd en over de overige krijgen ze informatie. Wat betreft het proces in de groep en het begeleiden daarvan: daarvoor moeten de

kringleidsters het stellen met uitgebreide schriftelijke instructies. Er komen wel problemen aan bod op die jaarlijkse dag, maar we zouden er zeker wel meer tijd aan willen besteden.

Materiaal

Th.: Wat is de functie van het feit dat in de cahiers naast enige achtergrondinformatie een aantal vragen is opgenomen bij het te bespreken boek?

A.: Als je dat boek alleen maar leest en er geen vragen bij stelt heb je geen leidraad en geen lijn waarlangs de discussie gaat lopen. Wij raden aan eerst het boek te lezen en dan nóg een keer, met de vragen ernaast. Tijdens de bijeenkomst ga ik gewoon de vragen langs en als het er te veel zijn is dat wat mij betreft niet erg, dan laat ik de rest gewoon zitten.

Th.: Het viel mij op toen ik twee van die teksten vergeleek, dat er een heel ander accent in voorkwam. Bij de ene serie vragen (bij 'De muggen' van Jos Vandello) gaat het systematisch om de betekenis die de tekst voor de lezer zélf heeft: wat voor gegevens kun je uit de tekst halen over een bepaald aspect en wat vind je hier zélf van? Bij de andere (die gaat over 'De kleine Johannes' van Van Eeden) zijn het vrijwel uitsluitend tekstbegripsvragen: 'Hoe reageert Windekind op Johannes' hunkering naar de gouden wolkenpoort?' etc.

W.: Dat hangt in grote mate af van de mensen die zo'n bewerking maken. Dat moet je ook leren. Ten eerste moet je er voor oppassen dat je niet alles tevoren al vertelt, de hele thematiek blootlegt, daarmee kun je het gesprek tevoren al doodslaan. Ten tweede is je visie op het lezen zelf van grote invloed. Er zijn mensen die stellen dat je een boek moet zien als een object, iets buiten jezelf. Daar ben ik het in ieder geval niet mee eens. Een boek is iets dat subjectief beleefd wordt; natuurlijk moet je het wel eens doorbreken in een kring en eventjes afstand scheppen, maar het principe is dat je met mensen bezig bent en niet met een dood iets daarbuiten. Ik ben het dus helemaal eens met de tendens van dat artikel onlangs in *Levende Talen*, over de receptie-esthetica²; het uitgangspunt is daarbij hoe de lezer de tekst ervaart, welnu, ik tracht er aan bij te dragen dat dit project in dezelfde richting werkt.

En wat betreft die door jou geconstateerde verschillen: je moet elkaar als leveranciers van die teksten natuurlijk zien te vinden en enig verschil

is niet zo erg.

A.: Verschillende van die bewerkingen zijn afkomstig van leraren Nederlands en hun probleem is dat ze de C.P.B. en het publiek van de C.P.B. nog niet zo goed kennen. Het niveau van de leden is heel verschillend. Woorden als thema, proloog zijn lang niet bij iedereen bekend, als men in een leeskring start. Maar je moet bij het niveau van jouw groep aansluiten, vind ik. Wanneer de vragen naar het idee van de groep en mijzelf te moeilijk zijn, of te weinig naar je eigen ervaring informeren, spring ik heel snel met die vragen uit het cahier om en ga door naar de centrale vraag: wat betekent het voor jezelf?

Th.: Een ander punt is de keuze van de boeken zelf. Mogen het alleen Nederlandse boeken zijn en hoe wordt beslist welke boeken het worden?

W.: We hebben in lijst 2 'De parel' van John Steinbeck opgenomen en de gedachten van de werkgroep gaan beslist wel uit naar af en toe een buitenlands boek er tussendoor, bijvoorbeeld één per lijst. Wat betreft de keuze zelf: die vindt plaats door de werkgroep op grond van suggesties van gespreksleidsters en leden en daarbij worden thema's als bewustwording en emancipatie van de vrouw, ontwikkelingssamenwerking, waar de C.P.B. mee bezig is, goed in het oog gehouden. Vooral in het begin van het project was er herhaaldelijk de vraag vanuit groepen of er positief christelijke boeken op de lijsten konden, bijvoorbeeld diverse streekromans. Wij hebben daar altijd op gezegd dat we juist de confrontatie met de veel chaotischer en moeilijker *literatuur* zoeken en het is plezierig te merken dat de vraag naar zulke streekromans zeer veel minder is geworden. De boeken die wij presenteren zijn kennelijk intrigerend genoeg om die andere niet aan bod te hoeven laten komen.

Literaire aspecten

Th.: De deelnemers worden zich gaandeweg bewust van de manier waarop verschillende literaire boeken geschreven zijn, hoorde ik daarstraks. Wordt aan dat, laten we maar zeggen esthetische aspect nog apart aandacht geschonken tijdens de bijeenkomsten en in de leeslijsten?

A.: In de eerste lijst was dat niet het geval. Toen kwam de vraag zelf naar voren uit de gespreksleidsterskring en zijn we het geleidelijk gaan inbouwen in de boekenlijsten.

W.: Dat betekent dus dat we vanaf lijst 2 meer nadruk zijn gaan leggen op de thematiek van het

verhaal en de manier van schrijven. Zo wordt in discussiepunten een voorbeeld gegeven van een bepaalde manier van zeggen van deze schrijver en dan volgt de vraag: kunt u nog meer voorbeelden vinden en hoe ervaart u zo'n manier van zeggen?

A.: Maar in de leeskring moet je gewoon beginnen met erover te praten: thematiek, wat is dat eigenlijk? Zo'n woord kennen de meesten niet. Zulk soort begrippen bouw je langzamerhand op, elke keer komt er weer iets bij.

Th.: Vinden de deelnemers het wel zinvol om met zulke voor hen kennelijk moeilijke begrippen bezig te zijn?

A.: Ik constateer niet anders dan dat ze zeer leergierig zijn, ook op dat gebied.

Th.: Is er iets te merken van de uitstraling van de middelbare school? Ik bedoel dit: de kinderen van deze moeders worden geconfronteerd met structuuranalyse en op grond daarvan denken de moeders dat dat bij literatuuronderwijs hoort en verwachten in de leeskring net zoiets?

W.: Ik heb het wel meegemaakt dat deelnemers met allerlei termen aan kwamen zetten en de vraag: moeten we daar niets mee doen? Die hadden ze kennelijk gehoord van hun kinderen, dus jouw vraag klopt wel. Maar dat geldt zeker niet voor allemaal. Ik ben in elk geval een tegenstandster van zulk soort systematische en uitgebreide structuuranalyse. Wanneer het in een verhaal zelf belangrijk is, doordat het bijvoorbeeld helemaal vanuit de ik-figuur verteld is, ligt het anders, dan is het heel zinvol te vragen: je hoort alles maar vanuit één gezichtshoek, wat voor effect heeft dat, hoe heb je dat ervaren?

Th.: Je bent er dus op tegen dat rijtje van aspecten als tijd, ruimte, perspectief bij elk verhaal aan te stippen?

W.: Uitsluitend wanneer het een bepaalde betekenis heeft in het boek in kwestie.

S/ot

Th.: Wat vinden jullie zelf boeiend om tot slot te vertellen?

W.: Dat ik het geweldig vind dat C.P.B.-leden naar aanleiding van het deelnemen aan een leeskring zijn gaan studeren, naar de havo, de moeder-mavo zijn gegaan.

A.: En het feit dat ze veel meer gaan lezen, dat ze lid worden van de bibliotheek en als ze daar komen ook weten wat voor boeken ze moeten pakken. Het geeft geweldig veel voldoening als je daaraan kunt bijdragen.

Th.: Bedankt voor het boeiende gesprek en veel succes met jullie project!³

Noten

- 1 Geciteerd uit: Informatiemap Rondon het boek (interne publikatie).
- 2 R.T. Segers 'Leerlinggericht literatuuronderwijs — een pleonasme?' in: *Levende Talen* 346, november 1979, p. 811-822.
- 3 De weergave van het gesprek is vóór publikatie in *Moer* door Wil en Annie gelezen. Zij gaan accoord met de manier waarop de werkelijkheid van het echte gesprek op hier en daar ingrijpende maar steeds goedbedoelde wijze geweld is aangedaan. Wie meer wil weten over Rondon het boek of er bijvoorbeeld aan zou willen meewerken, neme contact op met Wil van Wenum, Wolweg 21, 3776 LM Stroe, tel. 03423 — 1302.

Adressen van de auteurs in dit nummer:

Gastredacteur: Theo Rensman, Herenstraat 37, 3985 RR Werkhoven, tel. 03437 — 636
Wam de Moor, Surinamestraat 5, 6524 KK Nijmegen, tel. 080 — 230822
Gerard Bohncke, Jupiter 1001, 1115 TX Duivendrecht
Joke Olie, Hoogte Kadijk 155, 1018 BJ Amsterdam
Haije Stobbe, Missouri 23, 1186 JT Amstelveen
Jacques de Vroomen, Zeesweg 2, 5475 PP Sevenum, tel. 04767 — 1478
Willem Mooijman, Jeruzalem 6, 6881 JJ Velp, tel. 085 — 621090